

**XENOFÓN:
O PROSPERUJÚCEJ DOMÁCNOSTI**

Xenofón, syn Gryllov z aténskeho dému Erchieus, žil približne V r. 430 – 356 pred Kr. V Aténach prežil svoje detstvo a ranú mladosť. Dostal výbornú fyzickú aj intelektuálnu výchovu. Najhlbšiu stopu v ňom zanechali približne tri roky, ktoré strávil v Sokratovej prítomnosti. Atény opustil ako tridsaťročný. Ako vojak a neskôr veliteľ prešiel Perziu, Malú Áziu a takmer celé Grécko. Keď mal približne tridsaťpäť rokov, usadil sa na statku neďaleko Olympie. Okolo šesťdesiatky bol spolu s rodinou zo statku vyhnaný. Posledné roky života prežil pravdepodobne v Korinte. Jeho život nebol naplnený len vojenskými dobrodružstvami a starostlivosťou o rodinu, ale aj spisovateľskou činnosťou. Dodnes sa nám zachovalo štrnásť Xenofónových spisov rôzneho rozsahu a obsahu. Štýlová pestrosť jeho diela je obdivuhodná. Zanechal po sebe odbornú historickú literatúru, filozofické dialógy, historický román, vojnový cestopis, oslavné i obranné reči a odborné rozpravy.

Xenofónov spis O prosperujúcej domácnosti (Οἰκονομικός – Oeconomicus) sa zaraďuje medzi sokratovské dialógy. Spolu so Spomienkami na Sokrata, Hostinou a Sokratovou obhajobou je jedinečným prameňom poznania dobového žánru sokratovských dialógov a vzácnu pomôckou pri našich pokusoch o rekonštrukciu historického obrazu Sokrata. Okrem toho rozširuje naše, inak značne obmedzené, vedomosti o usporiadaní klasickej antickej rodiny a o dobových poľnohospodárskych technikách. Napriek týmto technicko-kultúrnym reáliám má Oikonomikos svoj nepopierateľný filozofický rozmer a možno ho čítať a interpretovať ako plnohodnotný filozofický dialóg klasickeho obdobia. Rovnako ako ostatné Xenofónove práce je napísaný v štýle attickej prózy, no s istými odchýlkami. Xenofón, ktorý prežil viac než polovicu života mimo Atén, mal bohatú slovnú zásobu a nepoužíval čisto attickú syntax. V jeho dielach nájdeme množstvo synonymm odvodených z rôznych dialektov gréčtiny. Tým nepriamo anticipoval neskoršiu helenistickú literatúru písanú vo „všeobecnej gréčtine“ – koiné. Vďaka intenzívnemu styku s Peržanmi a vďaka výbornej znalosti ich kultúry zahrnul do svojich spisov dokonca aj viaceré staroiránske názvy a slová (ako prvý v gréckej literatúre napríklad použil staroiránske *paridaiza, ktoré prispôsobil gréckej fonológii a morfológii do tvaru παρὰδεισος).

Text prekladu druhej a tretej knihy Oikonomika sme vybrali z publikácie s názvom O prosperujúcej domácnosti (s. 46 – 67), ktorá vyšla vo vydavateľstve Kalligram v roku 2007. Kniha je koncipovaná ako štandardná bilingva. Autorom prekladu a komentárov ku knihám VII – XV je Andrej Kalaš, ktorý navyše obohatil grécku časť bilingvy vysvetleniami menej známej lexiky, takže čitateľ zvládajúci gréčtinu na mierne pokročilej úrovni môže čítať text v origináli a nemusí sa zdržovať listovaním v slovníku. Autorom úvodnej štúdie s mierne provokatívnym názvom Xenofónova podnikateľská etika a autorom komentárov ku knihám I – VI a XVI – XXI je Matúš Porubjak. Vedeckú redakciu zabezpečil Ulrich Wollner. Pred vydaním tejto práce vyšli v r. 2006 Xenofónova Hostina a Sokratova obhajoba. Aj v tomto prípade šlo o bilingvu s komentármi ku gréckej i slovenskej časti. Autorom prekladu a komentárov bol opäť A. Kalaš, autorom úvodnej štúdie M. Porubjak. Spolu s vydaním Spomienok na Sokrata (1970) v preklade E. Šimovičovej

sú tak napokon do slovenčiny preložené všetky Xenofónove sokratovské spisy.

Na záver ešte otázka: Prečo sme sa rozhodli jednoslovný titul Oikonomikos preložiť viacslovným spojením O prosperujúcej domácnosti? Na tému prekladu názvu spisu sme spolu s A. Kalašom diskutovali viackrát. Situáciu nám komplikovalo už samotné slovo *οἶκος*, ktoré má v gréčtine veľmi široké pole významov. Označuje rodinu, jej členov a všetko, čo k nej patrí, vrátane otrokov a hospodárskych zvierat; ďalej celý nehnuteľný majetok rodiny: dom s pozemkom a príslušným hospodárstvom, ako aj samotné hospodárenie domácnosti, všetko, čo sa vyprodukovalo, skonsumovalo, predalo alebo inak utratilo. Možno ho však použiť aj na označenie akéhokoľvek miesta, kde sa človek dlhšie zdržiava, prenesene označuje aj chrám, hrobku, v *Odyssei* napríklad Kyklóповu jaskyňu. Prvou možnosťou bolo ponechať názov Oikonomikos nepreložený. Význam by tak ostal zdanlivo plne zachovaný, ale takýto „preklad“ by bol zrozumiteľný len hŕstke odborníkov a obdivovateľov antickej kultúry. Ďalšou možnosťou bolo nasledovať príklad českých prekladateľov a knihu uviesť pod názvom O hospodárení. Tento variant sa nám zdal lepší, ale nie postačujúci. Znel nám príliš technicky a široko, navyše v nás, s ohľadom na súčasné používanie, budil predstavu makro- a mikroekonomických ukazovateľov, a nie obraz intimity spravovania vlastných domácností. Tematicky veľmi vhodný nám pripadal názov *Pilný domajší a poľný hospodár*, ten nám však už „vyfúkol“ Juraj Fándly.

Napokon sme sa zhodli na názve O prosperujúcej domácnosti. Adjektívum „prosperujúci“ sme zvolili preto, že otázka užitočnosti, adekvátneho zisku a jeho rozumného využitia tvorí leitmotív Xenofónovho spisu. A nielen jeho: v klasickej literatúre je často pertraktovaná, nájdeme ju nielen v mnohých filozofických spisoch – vrátane Platónových a Aristotelových –, ale napríklad už aj v archaickej lyrike. Substantívum „domácnosť“ sme zvolili preto, lebo podľa nás adekvátne vymedzuje oblasť kompetencií a zručností, ktorých sa Xenofón dotýka. A hoci spravovanie modernej domácnosti zväčša nevyžaduje znalosti poľnohospodárstva, ani ono nie je uzavreté do štyroch stien panelákového bytu. Práve naopak, je súčasťou mnohých ekonomických a sociálnych väzieb: od daňových a majetkových priznaní cez všetky možné poistenia, pôžičky a investície až po otázku vhodného výberu lekára, školy či trávenia voľného času. Forma zvoleného názvu v tvare „O...“ – „Περί...“ je u antických spisov (ktorých názvy takmer nikdy nepochádzali od samotných autorov, ale boli dielam prisúdené neskôr) štandardná. Ako významný príklad možno uviesť názov spisu *Περί Οἰκονομίας*, ktorý Diogenés Laertios (5,22,23) pripisuje Aristotelovi (jeho autorom bol však pravdepodobne Theofrastos alebo niektorý iný peripatetik). Navyše, slovné spojenie *περί οἰκονομίας* sa vyskytuje hneď v prvej vete Xenofónovho spisu.

Nakoniec už len vyjadrím našu nádej, že filozoficky reflektované témy, akými sú zabezpečenie rodiny, spolužitie manželov, deľba práce a kompetencií, úžitok a adekvátne hospodárenie s príjmami, ktoré sú v Xenofónovom spise s názvom O prosperujúcej domácnosti analyzované, budú zaujímavé aj pre dnešných čitateľov, a to tak z kruhov odborných, ako aj neakademických.

Matúš Porubjak

Kniha II

Potom povedal Kritobulos približne toto: „Myslím, že ma tvoj výklad, ktorý som si práve vypočul, naozaj dostatočne poučil o veciach, ktoré sme rozoberali. Keď som o sebe

premýšľal, prišiel som na to, že som podľa všetkého dostatočne odolný voči slabostiam, ktoré ty nazývaš tyranskými vládkyňami ľudí. Preto som presvedčený, že keby si mi poradil, ako si zveľadiť majetok,¹ nedostal by som sa do ich područia... teda len mi smelo poradiť, ak máš poruke nejaké dobré rady. Alebo si svojim prenikavým dôvtipom zistil, že sme dosť bohatí, a zdá sa ti, že ďalší majetok už vôbec nepotrebujeme?“

„Ak hovoríš aj o mne, milý Kritobulos, mne osobne podľa všetkého nijaký majetok nechýba. Naopak, zdá sa mi, že som dostatočne bohatý. Ale ty mi pripadáš veľmi chudobný a prisahám, že sú chvíle, keď ťa naozaj ľutujem,“ hovorí Sokrates. Kritobulos sa zasmial a povedal:

„Človeče, čo myslíš, za čo by si predal môj majetok a za čo ten svoj?“

„Keby som natrafil na dobrého kupca, myslím, že celý môj majetok by spolu s domom vyšiel na dobrých päť mín. Ty by si však svoje imanie podľa mňa celkom určite predal za viac než stonásobok tejto sumy.“

„Keď to takto odhaduješ, nemal by si potom usúdiť, že ty sám potrebuješ peniaze a že mňa vôbec nemusíš ľutovať pre chudobu?“

„Môj majetok mi úplne stačí na uspokojenie mojich potrieb. Na honosné šaty, ktoré máš práve oblečené, a na tú všetku parádu by ti však podľa mňa nestačil ani trojnásobok toho, čo máš teraz.“²

„Ako to myslíš, Sokrates?“ začudovane sa spýtal Kritobulos.

„Jednak vidím, že musíš často a veľa obetovať božstvám,³ lebo v opačnom prípade by si asi ťažko niesol zlú povest' u ľudí a hnev samých bohov. Ďalej sa patrí, aby si prijímal mnohých cudzincov, a to veľmi honosne.⁴ Potom musíš usporadúvať večere pre občanov a preukazovať im rozličné dobrodenia, lebo inak sa ocitneš bez spojencov a bez vplyvných známostí. Navyše viem veľmi dobre, že aj štát už na teba uvalil veľké výdavky, ako je chov koní, financovanie zboru a gymnázia a rozličné zastupiteľské funkcie. A keď vypukne vojna, je jasné, že ti navalia také veľké poplatky a príspevky na stavbu a výzbroj lodí, že ich budeš len veľmi ťažko znášať.⁵ Ak sa bude zdať, že si niektorú z týchto úloh plníš nedostatočne, Aténčania si na tebe vylejú zlosť nie menej, akoby ťa pristihli kradnúť ich vlastný majetok.

---

¹ Porovnaj pasáž v Xenofónových *Spomienkach na Sokrata* (2,7), kde Sokrates dáva účinné rady o rodinnom hospodárení istému Aristarchovi.

² Túto „relativistickú“ predstavu bohatstva a chudoby rozvíja Xenofón vo viacerých spisoch. Niekedy je jej hovorcom, tak ako na tomto mieste, Sokrates (*Mem.* 4,2,37 – 39), inokedy Antistenes (*Symp.* 4,34 – 6), alebo Hieron (*Hiero* 4,8 – 11).

³ Ide o obety božstvám v rámci rodiny aj v rámci obce, ktorých bolo mnoho. V aténskom kalendári takmer polovicu dní v roku zaberali náboženské sviatky

⁴ V antike nejestvovali veľvyslanectvá a prijímanie cudzincov zabezpečovali jednotliví občania, ktorí sa starali o pohostenie, ochranu a styky s ostatnými občanmi. Táto služba bola recipročná – hosť a hostiteľ sa stávali „pohostinnými priateľmi“. Samotný Xenofón, ktorý veľa cestoval, mal s pohostinným priateľstvom bohaté skúsenosti (*Anab.* 6,6,35; 7,1,8, atď.). O dôvodoch vzniku čestnej funkcie tzv. proxena, ktorý zastupoval občana iného štátu vo svojom meste, výstižne píše A. Kalaš: „Funkcia proxena vznikla u Grékov prehelenistického obdobia ako prirodzený dôsledok toho, že občan jedného štátu bol bezprávnym cudzincom na území štátu iného.“ (Kalaš, A.: poznámka č. 70 k prekladu Xenofón: *Hostina, Sokratova obhajoba*. Bratislava: Kalligram 2006, s. 141)

⁵ Povinnosti spomenuté v predchádzajúcich dvoch vetách patrili k štandardnému spôsobu „zdaňovania“ aténskych občanov, ktorý sa nazýval *leitúrgia*. V Xenofónovej *Hostine* (4,45) sa naň sťažuje bohatý Kallias.

Okrem toho vidím, že si zakladáš na svojom bohatstve a že sa vôbec neunúvaš hromadiť majetok. Venuješ sa len všelijakým chlapčenským pletkám, lebo si to vraj môžeš dovoliť. Úprimne s tebou cítim a bojím sa, že ťa pre tvoj spôsob života postihne niečo, z čoho sa tak ľahko nespamätáš, a že na teba doľahne veľká chudoba.⁶ Ak by som ja osobne niečo potreboval, viem dobre – a uznáš to aj ty sám – že je zopár dost' majetných a ochotných ľudí, ktorí by mi vedeli celkom malým príspevkom zabezpečiť život prekypujúci hojnosťou. Tvoji priatelia však majú oveľa viac prostriedkov na udržanie svojich majetkov, ako máš ty sám. Napriek tomu mi pripadajú, akoby sa snažili z teba profitovať.⁷

„V tomto ti, Sokrates, naozaj nemôžem protirečiť,“ priznáva Kritobulos a dodá: „... teda buď mi poradcom a učiteľom, aby som naozaj nevyšiel na psí tridsiatok!“

Keď Sokrates počul tieto slová, spýtal sa Kritobula: „Nie je ti tak trochu divné, ako si počínaš? Ešte pred malou chvíľou, keď som o sebe tvrdil, že som boháč, si ma vysmial, že vraj ani poriadne neviem, čo je bohatstvo. Pokračoval si v tom dovtedy, až kým si ma úplne neusvedčil, takže som musel priznať, že nemám ani len stotinu toho, čo vlastníš ty. Naozaj ma teraz žiadaš, aby som bol tvojím poradcom a aby som sa pokúsil vytrhnúť ťa z ozajstnej biedy, ktorá ti vážne hrozí?“

„Vidím totiž, Sokrates, že ovládaš jedno dôležité remeslo – to, ktoré prináša ľuďom bohatstvo a ktoré im rozmnožuje imanie. Vkladám do teba nádeje, lebo si myslím, že ten, kto vie ušetriť z mála, z veľkého majetku veľmi ľahko nakopí celý kapitál,“ hovorí Kritobulos.

„Už si zabudol na to, ako si ma v našom rozhovore ešte pred malou chvíľou ani len nepripustil k slovu, keď si vykladal, že kone nie sú majetkom pre toho, kto s nimi nevie zaobchádzať, a že to isté platí aj o pôde, o statku, o peniazoch a vôbec o každej veci, ktorú človek nevie používať? A práve z takýchto vecí pochádzajú veľké príjmy. Ako si však môžeš myslieť, že niečo také by som vedel spravovať práve ja, ktorý som nič z toho nikdy nemal?“ pýta sa Sokrates Kritobula.

„Aj keď niekto zhodou okolností nemá majetok, asi priznáme, že jestvuje nejaká náuka o hospodárení. Sokrates, čo ti vlastne bráni, aby si ju poznal?“

„Prisahám ti, že práve to, čo by niekomu bránilo vedieť hrať na píšťale, keby ani sám nikdy nemal tento nástroj, ani by mu nik iný neponúkol, aby sa učil na jeho vlastnom. Tak isto je to aj so mnou vo vzťahu k hospodáreniu: sám som nikdy nemal majetok, ktorý by mi poslužil ako nástroj pri výučbe, ani nik iný mi nedovolil, aby som spravoval jeho vlastný. Presnejšie, nik okrem teba, Kritobulos, ktorý mi chceš tu a teraz zveriť svoje imanie. Ale vieš, milý Kritobulos, že tí, čo sa začínajú učiť hrať na lýre, tieto nástroje spravidla pokazia? Podobne aj ja by som asi načisto zničil tvoj majetok, keby som sa pokúšal učiť hospodáriť v tvojom dome.“ Proti tomuto Sokratovmu vyhláseniu sa Kritobulos ohradil slovami:

„Už vidím, ako mi chceš šikovne uniknúť, Sokrates, len aby si mi nemusel pomôcť ľahšie znášať môj ťažký a neodvratný údel!“

„Preboha, to určite nie! Všetko, čo viem, ti veľmi ochotne vysvetlím! Napriek tomu si myslím, že by si mi určite nič nevyčítal, keby si za mnou prišiel po oheň a ja – pretože

⁶ Hlavnou príčinou chudoby je podľa Xenofóna neschopnosť zachovávať mieru – byť zdržanlivý. Podobne *Mem.* 1,2,22; 1,3,11.

⁷ Porovnaj *Mem.* 2,1,31.

by som žiaden nemal – by som ťa zaviedol inde, odkiaľ by si si ho mohol vziať. Predpokladám, že by si proti mne nič nemal ani v prípade, že by si odo mňa žiadal vodu a ja by som ťa po ňu poslal inde, lebo sám by som ju nemal. Podobne by si sa určite zachoval aj v prípade, keby si sa chcel u mňa učiť hudbu, ale ja by som ti predstavil ľudí, ktorí sú v nej oveľa lepší ako ja a ktorí by ti boli ešte aj vďační za to, že sa u nich vzdelávaš. Teda čo by si mi mohol, milý Kritobulos, pri takomto konaní právom vyčítať?“

„Máš pravdu, Sokrates, právom naozaj nič.“

„Preto ti teraz predstavím iných znalcov⁸ toho, čo sa tak horlivo túžiš dozvedieť práve odo mňa. A sú v tom naozaj oveľa lepší ako ja! Priznám sa, že ma odjakživa zaujímal, kto je v meste najlepší znalec v jednotlivých oblastiach toho, čo sa v ňom deje. Na moje veľké prekvapenie som totiž už dávnejšie zistil, že tie isté činnosti môžu byť pre jedných zdrojom veľkého bohatstva, ale pre druhých príčinou veľkej biedy. Povedal som si, že celú vec hodno bližšie preskúmať. Keď som tak urobil, prišiel som na to, že na veci nie je vôbec nič divné. Videl som, že tí, čo vykonávajú svoje zamestnanie povrchno, neďbanlivo a nesystematicky, majú z neho škodu, ale že tým, ktorí usilovne používajú rozum, ide práca nielen rýchlejšie a ľahšie, ale prináša aj väčší zisk. Som presvedčený, že keby si sa chcel u takýchto ľudí učiť, ich výučba by ťa urobila veľmi úspešným rozširovateľom svojho majetku – za podmienky, že bohovia nebudú chcieť inak.“

Knihá III

Na tieto Sokratove slová reagoval Kritobulos takto: „Teraz ťa už, Sokrates, neprestím dovtedy, kým mi nevysvetlíš to, čo si mi tu sľúbil pred týmito priateľmi.“⁹ Sokrates mu odpovedal: „Čo povieš na to, milý Kritobulos, ak ti tu ako prvé vysvetlím, že niektorí ľudia si postavajú za drahé peniaze domy, čo sú im úplne nanič, ale že iní si dokážu za oveľa menšie náklady zabezpečiť všetko, čo potrebujú? Nezdá sa ti, že sa tento bod v mojom výklade čoskoro ukáže ako jedna z najdôležitejších úloh hospodárenia?“

„Určite máš pravdu,“ prisvedča Kritobulos.

„A čo ak ti potom vyložím niečo, čo s predchádzajúcim súvisí, totiž, že niektorí ľudia majú veľmi veľa najrozmanitejšieho náčinia, ale že ho nemôžu použiť práve vtedy, keď ho potrebujú, a dokonca ani nevedia, či je v dobrom stave. Preto sa sami veľmi sužujú a znepríjemňujú život aj sluhom a otrokom v dome. Na druhej strane však toho niektorí nemajú o nič viac, ale skôr menej ako tamtí, avšak hneď majú poruke to, čo potrebujú, a môžu to použiť.“

„Nájdeme pre to, Sokrates, nejakú inú príčinu ako to, že tí prví odhodajú každú vec tam, kde sa náhodou ocitne, tí druhí však všetko ukladajú na určené miesto?“

„To si naozaj trafil do čierneho! Naozaj nemajú veci porozkladané na ľubovoľnom mieste, ale každá jedna je uložená tam, kam patrí,“ doplnil Sokrates. „Myslím, že aj toto tvoje tvrdenie, Sokrates, patrí do sféry náuky o hospodárení.“

„A čo povieš na to, Kritobulos, keď ti budem ďalej vykladať povedzme aj o otrokoch, že niekde sú všetci takpovediac v okovách a že práve títo od svojich pánov často

---

⁸ Sokrates bol známy svojím rešpektom k odborníkom. Porovnaj Xenofón, *Mem.* 4,4-5; Platón, *Apol.* 21c-22e, *Resp.* 536e-537e, *Theaet.* 150c.

⁹ Čitateľ sa tu prvý raz dozvedá, že rozhovor Sokrata a Kritobula neprebíha medzi štyrmi očami, ale v kruhu priateľov. Prítomnosť iných je však už naznačená použitím plurálu v poslednej vete prvého odseku druhej kapitoly.

utekajú, ale že inde sú voľní, chcú pracovať a dobrovoľne zotrúvajú na svojom mieste? Nebudeš aj tento môj výklad považovať za vysvetlenie ďalšieho pozoruhodného výsledku dobrého hospodárenia?“ pýta sa Sokrates.

„Namojdušu, máš úplnú pravdu, Sokrates!“

„Ako budeš reagovať, Kritobulos, ak ti porozprávam o roľníkoch, ktorí síce obrábajú približne rovnakú pôdu, ale jedni sa sťažujú, že na svoje zamestnanie doplácajú a žijú v biede, druhým však dokáže roľníctvo zabezpečiť hojnosť a dostatočnú kvalitu všetkého, čo potrebujú?“

„Áno, o tvojich slovách, Sokrates, nebude určite nik pochybovať: títo ľudia asi utrúcajú nielen na to, čo treba, ale aj na to, čo škodí samotnému hospodárstvu.“

„Určite sa nájde aj zopár takých,“ prisvieďča Sokrates, „ale teraz nehovorím o nich. Mám na mysli tých, čo nemajú prostriedky ani na pokrytie tých najnevyhnutnejších potrieb, a pritom o sebe tvrdia, že sa venujú obrábaniu pôdy.“

„A akú to má asi príčinu, Sokrates?“

„Zavediem ťa k nim. Keď sa presvedčíš na vlastné oči, určite to zistíš aj sám,“ vysvetľuje Sokrates. „O tom nepochybujem, Sokrates. Len, či to budem schopný...“

„Rozhodne treba, aby si to videl a skúsil, či na to prídeš. Dobre o tebe viem, milý Kritobulos, že keď si chceš pozrieť komédiu, ochotne veľmi skoro vstaneš, podstúpiš dlhú cestu a okrem toho ma budeš horlivo presviedčať, aby som si ju pozrel spolu s tebou.¹⁰ Ale k takej úlohe, o akej sme hovorili pred chvíľou, si ma ešte nikdy nevolal...“

„Pripadá ti smiešny, Sokrates?“ skúmavo sa pýta Kritobulos.

„Sebe samému musíš pripadať ešte smiešnejší. A to myslím celkom vážne. Dovoliš, ak ti aj z oblasti jazdeckva uvediem príklad ľudí, ktorí vďaka nemu vyšli na úplnú mizinu, hoci iní sa pri tejto činnosti poriadne obohatili a aj sami sa pýšia veľkým ziskom?“

„Takých ľudí naozaj aj sám poznám a viem tak o jednej, ako aj o druhej skupine, ktoré spomínaš. Ale nič nenaznačuje, že by som mal skôr patriť k tým, čo si odnášajú tučný zisk,“ priznáva sa Kritobulos.

„To preto, lebo sa na nich pozeráš tak, ako sleduješ tragédie alebo komédie: myslím, že to nerobíš preto, aby si sa stal dramatikom, ale aby si sa zabavil, keď budeš vidieť alebo počuť niečo, čo stojí za to. A tak je to asi aj správne, veď sa nechceš stať dramatickým básnikom. Nepripadáš si však tak trochu hlúpo, keď sa napriek tomu, že si odkázaný na jazdeckvo, nesnažíš v tomto odbore vyniknúť ako jeho skutočný znalec?¹¹ Neplatí to dvojnásobne, ak môžeš na tých istých koňoch dobre jazdiť a práve tak ich aj výhodne predat?“

„Sokrates, vari ma chceš nahovoriť na to, aby som si zarábal krotením koní?“

„Ale kdeže ... určite nie viac ako na to, aby si kúpil mladých otrokov a urobil z nich roľníkov. Myslím, že v určitom veku je človek aj kôň hneď schopný prinášať úžitok

¹⁰ Komédie boli súčasťou náboženských osláv zasvätených Dionýzovi – v jeho kompetencii bola aj plodnosť a dobrá úroda. Preto sa komédie často hrali na vzdialenejšom vidieku, a nie priamo v Aténach.

¹¹ Aristokrat Kritobulos musí ovládať jazdecké umenie na vysokej úrovni. Vlastníctvo koňa bolo znakom bohatstva a vysokého spoločenského statusu. Aténska jazda bola elitnou zložkou vojska a regruovali sa v nej mladí muži z vyšších spoločenských vrstiev. Starší aristokrati sa často venovali chovu a výcviku koní. Význam jazdy Xenofón vyzdvihuje takmer v každom svojom diele. Špeciálne sa tejto problematike venuje v dvoch náučných spisoch: *O jazdeckom umení (Peri hippikés)*, kde sa zaoberá chovom koní a jazdeckým výcvikom a *Veliteľ jazdy (Hipparchikos)*, kde skúma adekvátne vlastnosti veliteľa jazdy.

a zdokonaľovať sa k lepšiemu.¹² Aj o vydatých ženách ti viem dokázať, že niektorí muži s nimi zaobchádzajú tak, že v nich majú spojencov pri zveľadňovaní majetku. Iní sa však k nim správajú tak, že ich pričinením vychádza majetok celkom na mizinu.“

„Máme z toho viniť muža alebo ženu?“ pýta sa Kritobulos Sokrata.

„Keď je v zlom stave ovca, väčšinou za to viníme pastiera a podobne spravidla vyčítame jazdcovi, že jeho kôň sa zle správa. Ak zle spravuje majetok žena, ktorú muž dostatočne poučil, asi budeme spravodlivo z jej stavu viniť samotnú ženu. Ale nezaslúži si spravodlivé odsúdenie muž, ktorý svoju ženu nepoučil o tom, čo je dobré a čo zlé, ale žije s ňou, hoci je týchto vecí úplne neznalá? V každom prípade si musíme, milý Kritobulos, otvorene povedať celú pravdu. Sme tu predsa len samí dobrí priatelia. Povedz mi, existuje niekto, komu zveruješ viac vážnych vecí ako vlastnej žene?“¹³

„Veru nie,“ odpovedá Kritobulos.

„Ale asi neexistuje taký človek, s ktorým sa zhováraš menej ako so svojou ženou?“ znovu sa pýta Sokrates.

„Ak by som takých našiel, určite by ich nebolo veľa,“ priznáva Kritobulos.

„Ale zobral si si ju, keď bola ešte mladé dievča, a to hneď, ako to bolo možné. Dovtedy toho mohla počuť a vidieť len veľmi málo.“¹⁴

„Máš úplnú pravdu, Sokrates.“

„Teda oveľa viac by sme sa mali čudovať, keby vedela, čo má hovoriť alebo ako sa má správať, než ak jej to uniká.“

„Vari tí, čo majú podľa tvojich slov dobré manželky, ich všetci vychovali úplne sami?“

„To naozaj neviem zodpovedne posúdiť. Predstavím ti však Aspasiu,¹⁵ ktorá ti to všetko vysvetlí dôkladnejšie ako ja sám. Aj tak si však myslím, že dobrá žena je určite rovnocenným partnerom po boku muža pri zveľadňovaní majetku v domácnosti. Väčšinou totiž prichádza do domu majetok prácou muža, utráca sa však spravidla hospodárením ženy. Majetky rastú, keď toto všetko beží tak, ako má, ale ubúdajú, keď tieto veci nie sú v poriadku. Myslím, že by som ti mohol predstaviť aj vynikajúcich znalcov každého jedného z ostatných remesiel – pravda, ak ešte chceš počuť nejaký výklad.“

---

¹² Prirovnania ľudí a zvierat nájdeme už u Homéra. Antická literatúra ich hojne využívala a na rozdiel od dnešného úzu boli často lichotivé.

¹³ Kritobulos ani Ischomachos, s ktorým sa Sokrates rozpráva nižšie, nikdy nespomenú mená svojich manželiek. „A to preto, lebo pokiaľ to nebolo absolútne nevyhnutné, zmieniť sa o vážnej žene, ktorá je živá, a použiť pritom jej meno, sa pokladalo za prehrešok voči etikete.“ (Pomerioi, Sarah, B.: Xenophon: *Oeconomicus (A Social and Historical Commentary; With a new English Translation by Sarah B. Pomeroy)*. Clarendon Press – Oxford, 1994, reprinted 2002; s. 233).

¹⁴ Dievčatá z vyšších vrstiev sa vydávali vo veku okolo štrnásť rokov. Preto bolo úlohou staršieho manžela (muži sa ženili okolo tridsiatky) naučiť ich spravovať domáce hospodárstvo.

¹⁵ Aspasia bola hetéra a pochádzala z Milétu. Na rozdiel od prostitútok boli hetéry spoločníčkami s dobrým vzdelaním a často dosahovali relatívne vysoké spoločenské postavenie. Aspasia, vzdelaná v rétorike a politike, sa stala družkou a poradkyňou slávneho aténskeho politika Perikla. Jej syn bol poctený aténskym občianstvom. V sokratovských spisoch sa Aspasia objavuje často. Dialóg pomenovaný jej menom napísali sokratici Aischines a Antistenes. Xenofón ju spomína v *Spomienkach na Sokrata* (2,6,36) a Platónov Sokrates hovorí v dialógu *Menexenos* (236b), že bola dokonca autorkou slávnej Periklovej pohrebnej reči. S inou hetérou – Theodotou – vedie Sokrates dlhý rozhovor o priateľstve v Xenofónových *Spomienkach na Sokrata* (3,11).